

Р.С.ОРЛОВСЬКИЙ

ПРОБЛЕМА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОСОБНИКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Зростання організованої злочинності в Україні, прояви нових форм злочинних зв'язків у групових злочинах, втручання організованої злочинності у всі сфери життя суспільства серйозно підриває основи суспільної безпеки, перешкоджає нормальному функціонуванню економіки. Тому проблема боротьби з різними формами організованої злочинної діяльності - одна з найбільш важливих на сучасному етапі розвитку України як демократичної правової держави.

Чимале значення у вирішенні цієї проблеми відіграє необхідність вдосконалення правової бази, юридичних підстав посилення боротьби з групою злочинністю. Саме тому в науці кримінального права виріс інтерес до інституту співучасті: його визначенню, об'єктивних і суб'єктивних ознак, характеристики форм співучасті і видів співучасників. Зокрема, значний інтерес викликає проблема пособництва у скоєнні злочину, підстави визнання особи пособником, його відмежування від інших видів співучасників.

Як відомо, ч.6 ст.19 КК України визначає пособника як особу, "яка сприяла вчиненню злочину порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод, а також особа, яка заздалегідь обіцяла сховати злочинця, знаряддя і засоби вчинення злочину, сліди злочину або предмети, добуті злочинним шляхом".

Таким чином, діючий Закон вичерпним способом визначає ті форми сприяння, які можуть характеризувати пособника, а отже виключає можливість визнання пособництвом інших діянь.

Однак практика стикається і з рядом інших способів сприяння скоєному злочину. В свій час ще Пленум Верховного Суду СРСР від 31 липня 1962 р. в своїй Постанові "Про судову практику у справах про заздалегідь необіцяне приховування злочинів, придбання і збут завідомо викраденого майна" рекомендував судам розглядати в якості пособництва заздалегідь обіцяне придбання чи збут викраденого майна, а також

діяльність тих осіб, які хоча і не давали обіцянки заздалегідь, але систематично скуповували завідомо викрадене майно.

Невирішеним залишається питання і стосовно таких діянь, як обіцяння надати транспортні засоби, житло, особисту охорону члену злочинної групи і т.д. Практиці відомі і інші форми сприяння, які не вкладаються в рамки існуючого визначення пособника, але визнаються пособництвом.

Так, громадянин Д., котрий відмовився від пропозиції увійти до складу злочинної групи, що організувалась з метою скоєння розбійних нападів, але на прохання організатора злочину підшукав "замість себе" З. і звів його в своїй квартирі з організатором, був визнаний пособником розбою.¹

В теперішній час організована злочинність характеризується високим рівнем згуртованості і складними, багатоступеневими зв'язками між учасниками злочинних груп. У зв'язку з цим почали з'являтися нові форми сприяння скоєнню злочину, раніше не відомі теорії і практиці, такі як допомога в легалізації злочинно нажитих коштів, їх зберігання, а також вкладання в протиправну діяльність власних коштів та ін. Все це свідчить про актуальність питання вдосконалення законодавчого визначення пособника в Кримінальному кодексі.

Особливо гостро ця проблема постає у зв'язку з розробкою проєктів нового КК України.

На наш погляд, проблема визначення пособника в новому КК України може бути вирішена трьома шляхами.

1. Визначення загального поняття пособника шляхом переліку найбільш загальних об'єктивних і суб'єктивних ознак, які б охоплювали всі можливі форми пособництва.

2. Передбачення в законі детального, вичерпного переліку всіх форм пособництва.

3. Закріплення в законі певного переліку форм пособництва, з допущенням і інших подібних форм сприяння злочину.

Для того, щоб зробити висновок про найбільшу обгрунтованість того чи іншого шляху, необхідно проаналізувати переваги і недоліки кожного.

Перевага першого шляху полягає в тому, що він дозволяє визнавати пособництвом нові форми сприяння скоєнню злочину, що можуть з'явитися в практиці боротьби з групою злочинністю, не піддаючи при цьому частим змінам кримінальний Закон.

Але недоліком цього шляху є те, що він не дає практиці можливості однозначного вирішення питання про визнання пособництвом конкретних суспільно-небезпечних діянь, а отже, може викликати випадки порушення законності.

Перевага другого шляху полягає в тому, що він найповніше відображає один з найважливіших принципів кримінального права: злочинне тільки те, що передбачено кримінальним законом, отже, форми сприяння, які не перелічені в законі, не є пособництвом.

¹ Див.: Бюллетень Верховного Суду РСФСР. 1967. №7.

Недоліком цього шляху є неможливість враховувати нові форми сприяння скоєнню злочину, які виникають в злочинній сфері, без змін в кримінальному законі.

Аналізуючи третій шлях, слід підкреслити, що він є поєднанням переваг першого і другого, тобто, не порушуючи принципу обов'язковості ознаки кримінальної протиправності злочину, він залишає можливість визнавати пособництвом і інші форми сприяння злочину, подібні тим, що перелічені в законі. Але він усе ж таки не виключає повністю можливості неоднозначного вирішення на практиці питання про визнання пособництвом конкретних діянь.

Здається, що з урахуванням викладеного найбільш сприятливим є перший шлях - дати загальне поняття пособника шляхом визначення об'єктивних і суб'єктивних ознак, які б охоплювали всі можливі види і форми пособництва, але з урахуванням недоліків цього шляху, про які було сказано раніше, необхідно дати більш детальний перелік цих ознак.

При цьому, виходячи із закономірностей співвідношення загального і особливого поняття пособника, слід відображати, по-перше, всі загальні об'єктивні і суб'єктивні ознаки, притаманні поняттю співучасті; по-друге, його специфічні ознаки. В такому розумінні тлумачиться етимологічне значення "пособника" як "помічника в осудних злочинних діях".¹

Отже, головне в змісті об'єктивної сторони пособника саме те, що його допомога є необхідною умовою скоєння злочину, настання спільного злочинного результату. Тому ця допомога повинна бути надана до закінчення злочину. При цьому дії пособника можуть виступати необхідною умовою не тільки дії виконавця, але й значно полегшувати дії інших співучасників. І в тому, і в другому випадку пособник робить свій внесок в настання злочинного результату.

За умови, що загальною ознакою суб'єктивної сторони співучасті є умисна спільна участь в умисному злочині, суб'єктивна сторона пособництва повинна відтворювати специфіку його об'єктивної сторони.

Перш за все умисел пособника може бути як прямим, так і непрямим.

Особливістю інтелектуального моменту умислу пособника є:

- 1) усвідомлення фактичних обставин злочину, скоюваного виконавцем, його спільної небезпеки;
- 2) усвідомлення тієї обставини, що його дії (а в окремих випадках і бездіяльність) є умовою скоєння злочину виконавцем чи групою в цілому або вони суттєво полегшують таке скоєння;
- 3) передбачення спільного злочинного результату і свого внеску в нього;
- 4) передбачення причинного зв'язку між власними діями(бездіяльністю) і діями виконавця, а також спільним злочинним результатом.

Вольовий момент умислу пособника визначається бажанням, а у ряді випадків свідомим припущенням спільного злочинного результату.

Таким чином, виходячи з викладеного і не претендуючи на завершеність спроби дати визнання поняття пособника, в ч.6 ст.19 КК України можна було б дати таке визначення поняття пособника:

"Пособником визнається особа, котра умисно в будь-якій формі сприяла скоєнню злочину, і її дії (чи бездіяльність) були необхідною умовою, чи суттєво полегшували скоєння злочину, а також особа, яка заздалегідь обіцяла надати допомогу злочинцю в скоєнні злочину чи його перешкодуванні".

¹ Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., 1988.

¹ Урядовий кур'єр. 1996. 12 листопада.